

Intervju Sodobnosti: Janko Prunk: O slovenski državnosti danes

Je naključje ali logična posledica česa čisto konkretnega v našem vsakdanjem političnem in družbenem življenju, da se vse intenzivneje ukvarjamo s slovensko suverenostjo?

Dejstvo, da se v zadnjem času v Sloveniji veliko govori o slovenski narodni suverenosti, ni naključje. V takšen položaj je Slovenijo in slovenski narod

pripeljal razvoj štirih desetletij v novi jugoslovanski avnojevski državi, posebno pa razvoj zadnjega desetletja, ko se je v jugoslovanski državi zaostrovala gospodarska, družbena in politična kriza.

V tako zaostreni krizni situaciji v državi se je slovenski narod znašel težko materialno obremenjen daleč prek razumne naravne mere z raznimi prispevki za skupno jugoslovansko državo. Ta obremenitev je, kljub do določene mere uspešno se razvijajočemu slovenskemu gospodarstvu, postala za slovenski narod tolikšna, da ne more več normalno pokrivati stroškov za razvoj svoje nacionalne kulture, znanosti, vzgoje in izobraževanja in tudi ne ustvarjati akumulacije za modernizacijo in prestrukturiranje proizvodnje. Tako se je v slovenskem narodu postopoma izoblikoval občutek ogroženosti, zaostajanja za razvitim svetom in sploh brezperspektivnosti, če se razvoj ne preokrene.

Prvi so na nevzdržno stanje začeli opozarjati kulturni delavci, katerih glas je najbolj popularno artikuliran, pa tudi slovenski gospodarstveniki: slovenska politika, – od zadnjega partijskega kongresa spomladi 1986 sem dodobra zdemokratizirana – je omogočila svobodno demokratično izražanje političnega mnenja in demokratično razpravo brez svojega monopolističnega ideološkega arbitriranja. Tako je nastajala nova slovenska politična samozavest, nova politična kultura in nove opcije, ki so, čeprav nekatere morda preveč ostro formulirane za slovensko in jugoslovansko politično kulturo, do tedaj nevajeno (mislim na nekatere prispevke za slovenski narodni program v 57. številki Nove revije), prispevale h kristalizaciji slovenske politične misli in zavesti ter izostrile zahteve po resnični dejanski slovenski narodni suverenosti znotraj jugoslovanske federativne države.

Je mogoče potegniti kake vzporednice s tem ali onim obdobjem iz preteklosti, se »zgodovina ponavlja« ali gre za čisto današnjo stisko?

Nekateri pojavi v zgodovini so dolgotrajni, n. pr. zahteva in pravica po narodni suverenosti, narodni samoodločbi, po naravnem razvoju gospodarstva in družbe, po demokratični (n. pr. parlamentarni) kontroli oblasti itd. . . Ti pojavi so stalno prisotni in vedno znova aktualni ob vsaki malo spremenjeni politični situaciji. Zanje bi mogli reči, da so neka stalnica v evropski civilizaciji zadnjih 200 let in da se z nekaj modifikacije ponavljajo zlasti pri slovenskem narodu. Seveda pa vsaka konkretna zgodovinska ali politična situacija poraja svoja nova vprašanja, ki so odraz nadaljnega razvoja ali pa revolucije gospodarstva, družbenih in političnih sil ter novih antropoloških in kulturnih pogledov. Tako moramo današnji položaj in zahteve slovenskega naroda po eni strani primerjati s slovenskimi narodnimi zahtevami l. 1848 ali 1917/18, pa 1941 in 1945, po drugi strani pa moremo ugotoviti, da je danes slovenski narodni položaj precej drugačen, da imamo svojo državo, svojo ustavno zagotovljeno narodno in državno suverenost v federativni jugoslovanski državi, da imamo razvito narodno gospodarstvo, narodno samozavest in institucije narodne kulture, da pa smo v veliki gospodarski in socialni krizi, ki izvira iz preživelega družbeno političnega in ekonomskega koncepta, v katerem smo vztrajali štiri desetletja in ki v svojem ideološkem ekskluzivizmu, politični imobilnosti ne dovoljuje naravnega razvoja tudi mednacionalnih odnosov in povzroča danes poleg gospodarske in socialne krize tudi mednacionalno napetost.

Kako bi z mislijo na naše sedanje razmere opredelili pojma država in državnost, še zlasti pa odnos med njima z vidika slovenske državnosti v Jugoslaviji danes?

S tem mojim odgovorom se morda ne bo popolnoma strinjal kakšen pravni ali politični teoretik. Jaz govorim tu le s stališča neke splošne, daljše zgodovinske izkušnje in teoretičnih programskih izjav, ki so jih podajali različni teoretiki narodnega vprašanja in federalizma, od meščanskih do marksističnih. Pojem država se uporablja vedno za popolnoma suvereno samostojno mednarodno pravno priznano tvorbo enega ali več narodov. Pojem državnost pa se nekako zlasti od začetka 20. stoletja od teorije avstromarksizma, pa tudi meščanske in boljševiške, uporablja za suveren političen status naroda, ki na pravici samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve, svoje samoodločbe in suverenost uveljavlja v državni zvezi z drugimi narodi – v federativni državi, v kateri pa ima načelno v ustavi zagaran tirano svojo državo – svojo državnost, ki pa normalno nima svojega mednarodnega priznanja.

Za Slovence in jugoslovansko skupnost moramo najbolj na kratko in preprosto ponoviti Kidričevo definicijo jugoslovanskega federalizma iz leta 1944 ali Titovo iz leta 1971, ki jo je zadnje čase nekajkrat korektno interpretiral slovenski predsednik Janez Stanovnik: »Znotraj jugoslovanske države so suvereni narodi in republike, na zunaj pa Jugoslavija kot celota, ki je branilka suverenosti vseh narodov«.

So možne takšne primerjave med našimi mednacionalnimi odnosi in konflikti, ki iz njih izhajajo, z nacionalnim vrenjem v nekaterih zakavkaških

in baltičkih republikah SZ? Gre za zapoznelo, tam in pri nas, nacionalno prebujanje ali za novo zavest v času, ko se vse družbe prestrukturirajo, da bi bile kos novim družbenim razmeram doma in novim odnosom v svetu?

Seveda je na nekaterih nivojih družbenopolitičnega življenja mogoče primerjati naše mednacionalne odnose in konflikte s tistimi v Sovjetski zvezi. Obstajajo pa med obema državama tudi velike razlike.

Prvič je bila naša federacija l. 1943–45 načelno zgrajena po vzorcu Sovjetske zveze, kjer je bila še vedno v ustavi zajamčena pravica narodov do samoodločbe, všteti pravico do odcepitve. Nekatere konkretne ustavne, zlasti pa praktične politične rešitve našega federalizma pa so izvirale iz izkušenj našega NOB, naše socialistične graditve in nazadnje že iz velikih kriznih pojavov v tej graditvi in v mednacionalnih odnosih, ki so dobili svoj ustavni normativni izraz v ustavi l. 1974 z izrecno poudarjenim principom narodne suverenosti, narodne enakopravnosti in konsensa pri vseh ključnih programskih političnih odločitvah v federaciji, v paritetnem nacionalnem zastopstvu v vseh organih oblasti, v federaciji in v njeni enotni temeljni družbenoekonomski usmeritvi v razvoj svobodno združenega dela.

Obstaja pa še ena temeljna razlika med sovjetsko in jugoslovansko federacijo. V prvi je zagotovljena krepka nadvlada najštevilnejšega in civilizacijsko najbolj razvitega – ruskega naroda nad drugimi narodi v federaciji, kar se vidi na več področjih, zlasti v šolstvu in procesu unifikacije. V jugoslovanski federaciji česa podobnega ni. Srbski narod – ki je sicer številčno največji, ne moremo pa reči, da bi bil civilizacijsko najbolj razvit – nima posebne prevlade nad drugimi narodi in v nesrbskih republikah ni opaziti procesa srbizacije. V kulturnih vprašanjih in v šolstvu so nacionalne republike suverene.

Težko bi označili razvoj nacionalnega gibanja v SZ in v Jugoslaviji kot zapoznelo nacionalno prebujanje, to bi morda veljalo le za srednjeazijske narode. Prej bi ta razvoj in zahtevanje nacionalnih pravic in izvrševanja suverenosti mogli imenovati renesanso nacionalne zavesti, ki je pri teh narodih ves čas obstajala, ali o novi narodni zavesti, primerni novim, svobodnejšim, družbenoekonomskim, političnim in idejnim razmeram, ki jih v sovjetski družbi ustvarja perestrojka, pri nas pa politična usmeritev, sprejeta na kongresih ZK spomladi 1986.

Ali se vam ne zdi, da se nacionalno in razredno, ki ju del tudi slovenske politike, postavlja v nepomirljivo antagonistično medsebojno razmerje, že zunaj življenja, da pa se vse resneje sooča nacionalno z nacionalnim tudi in celo predvsem v Jugoslaviji?

Družbeni, politični in kulturni razvoj v Evropi in v svetu je v 20. stoletju, še zlasti pa po 1. svetovni vojni, pokazal, da je velika emancipatorična ideja razrednega marksizma v marsičem preveč šablonska in neživljenjska. Že avstromarksisti pa pozneje boljševiki so morali v praksi poskusiti ustvariti megleno izraženo marksistično maksimo, da naj delavski razred postane nosilec narodne politike – nosilec naroda. Za moderne družboslovce je danes popoloma jasno, da je narod družbena tvorba dolgega trajanja, da je delavski razred samo en narodov del, ki je zase sicer dolgo domneval, da je zgodovinski nosilec emancipacije in napredka, da pa ni potrebno nikakršno nasprotje med razrednim in nacionalnim. V demokra-

tični svobodni pluralistični, v humanizacijo in emancipacijo usmerjeni družbi, narodu, oz. mednarodni skupnosti, je takšno nasprotje odveč oziroma nemogoče. Danes se zlasti v zaostalih družbah, zaostalih večnacionalnih državah in zaostalih regionih sveta sooča predvsem nacionalno z nacionalnim, seveda največkrat manipulirano od vodečih narodnopolitičnih elit za čisto pragmatične potrebe boja za oblast.

V razvitem svetu: npr. v zahodni Evropi, so na delu procesi pristnega mednarodnega sodelovanja in prijateljstva npr. med Nemci in Francozi, Italijani in Nemci (narodi, ki so si bili še pred nedavnim hudo v laseh), v teku so procesi mednacionalne integracije v gospodarskih in socialnih zadevah, ob normalnem ohranjanju in spoštovanju nacionalne identitete.

So razlike v nacionalnih interesih v Jugoslaviji res postale še nepremostljive? Ali je sploh možno racionalno karkoli ugotoviti, ko se soočata dva nacionalizma?

Razlike med jugoslovanskimi narodi so videti danes, ob izbruhu nacionalizma med posameznimi jugoslovanskimi narodi, zelo velike in trenutno je zelo težko razumno razpravljati. Moje mnenje je, da si odkrito priznamo velike zgodovinske in civilizacijske razlike, pred katerimi smo si dolga desetletja obstoja jugoslovanske države zatiskali oči in vztrajali pri raznih magičnih formulah o narodni sorodnosti, bratstvu in enostnosti in iz tega poskušali graditi unificirajočo jugoslovansko družbo in državo, v kateri pa se narodi niso vedno počutili najbolje. Izhajajoč iz priznanja narodne različnosti in razlik, si začrtajmo skupne stične točke, skupne interese, ki vendarle obstajajo: od obrambe skupne jugoslovanske domovine do skupnega gospodarskega in socialnega napredka, demokracije, politične svobode, idejnega pluralizma, prizadevanja za kulturni napredek, za mir in za gospodarsko politično in še kakšno integracijo Evrope mimo vseh političnih blokov in ideoloških pregrad. V njej bo najbolje zagotovljeno tudi mesto manjšim narodom, kot so jugoslovanski, in gospodarsko slabo razvitim državam, kot je jugoslovanska.

Kakšne so temeljne premise slovenske državnosti danes? Na čem bi morali brezpogojno vztrajati? Kaj so v naših razmerah večnacionalne države temeljni atributi slovenske državnosti in narodne suverenosti?

Danes moramo Slovenci po mojem mnenju vztrajati pri ustavni ohranitvi slovenske državnosti, narodne suverenosti in samoodločbe, ki se mora izražati v pravici, da razpolagamo sami s sabo in s svojim ustvarjenim nacionalnim dohodkom. Vse to nam normativno zagotavlja ustava iz leta 1974, ki so jo kvalificirano, prostovoljno, soglasno sprejeli vsi jugoslovanski narodi. Zato ne moremo v ustavni reformi sprejeti nobene določbe – nobene amandmaja, ki kakorkoli krni oziroma ukinja na kateremkoli področju slovensko narodno suverenost. Če bodo še trajali pritiski, s katerimi skušajo izsiliti ustavne amandmaje, se lahko slovenski narod odloči tudi za nacionalni plebiscit, v katerem bo povedal, da ni za drugačno kot za avnojsko Jugoslavijo, ki jo je po svoji suvereni volji pomagal zgraditi. Konkretno pa menim, da bi se slovensko politično vodstvo in kulturni delavci morali še naprej truditi in drugim jugoslovanskim narodom pojasnjevati posebnost slovenskega naroda, njegovega položaja in njegovega interesa za močno,

gospodarsko razvijajočo se, politično demokratično in napredno Jugoslavijo.

Stojimo danes Slovenci kot narod trdneje kot v preteklosti ali pa se v svoji nacionalni eksistenci majemo?

Menim, da stojimo danes, v temle trenutku, Slovenci kot narod trdno, subjektivno samozavestno, kot najbrž še nikoli v zgodovini, razen leta 1941. Menim, da so naši eksistenčni temelji trdni, in če bo šel razvoj naprej po naravni gospodarski poti in brez večje politične krize, ali celo katastrofe, se ob normalnem demografskem razvoju nimamo bati za prihodnost. Normalni demografski razvoj in napredek pa se rojeva iz ljubezni, iz vsestranske konkretne ljubezni – *torej ljubimo se!*

Ciril Zlobec